

Соціологія

DOI: 10.15421/172035

УДК: 378: 316.28

Гуманітарна складова формування комунікативних компетенцій студентів технічного університету

Юрій Кравцов, Констянтин Богомаз, Дніпровський державний технічний університет

У статті автори розглядають освіту як вирішальну умову формування ключових компетенцій особистості. Питання про гуманізацію технічної освіти є дуже актуальним на сьогодні. Автори вважають, що породження техногенного типу культури веде до духовного зубожіння особистості. Відбувається дегуманізація освіти, яка перетворюється на вироблення у майбутніх інженерів лише професійних умінь і навичок. Автори вважають, що обмеження гуманітарного циклу дисциплін у технічних університетах ставить під сумнів можливість підготовки інженерів, у яких високий професіоналізм поєднується з розвиненими комунікативними компетенціями. Особлива увага приділяється місцю і ролі вивчення філософії, яка, як вважав І. Кант, ставить своїм завданням, щоб «людина мала мужність жити своїм власним розумом». Автори зазначають, що питання усвідомлення себе як людини суспільства, в якому вона живе, цінностей, на яких будуються відносини між людьми, і виховуються діти, можуть виникнути саме в ситуації, якщо майбутньому інженеру надати можливість познайомитися з філософією Платона, Канта чи Гегеля, з Марксом і Гайдеггером. Велика частина студентів, яких питання навколишнього світу і місця людини в ньому не цікавлять, як раз і є тією аудиторією, якій необхідно роз'яснення реального стану речей і тих питань, про які і каже академічна філософія. Автори розкривають зміст поняття «людський фактор», яке означає перш за все зрозуміти людину, увійти в світ її інтересів, потреб, очікувань, досягнути безліч її дій, тобто побачити її особистість. На думку авторів, межі поняття компетенції є динамічними. Зміна кордонів залежить від того, який аспект компетенції буде виокремлений дослідником. Англійська школа компетенцій спрямована на вивчення характеристик діяльності та їх виконання, тоді як американська концентрується на людях, що цю діяльність виконують. Автори виходять з того, що відбір компетенцій на сьогоднішній момент залишається однією з актуальних проблем освіти в контексті компетентнісного підходу. Відповідно, і мета освіти співвідноситься з формуванням ключових компетенцій (компетентностей). Робиться висновок, що від компетентнісного змісту освіти залежить позиціонування освіти (у першу чергу професійного) в полі соціальних смислів.

Ключові слова: гуманітарна складова технічної освіти, компетентнісний підхід, ключові компетенції особистості, комунікативні компетенції, призначення філософського знання, рефлексивний характер критичного мислення, ввічливий скептицизм

Humanitarian component of formation of communicative competences of students of technical university

Yuriy Kravtsov, Konstantin Bogomaz, Dniprovsk State Technological University

In the article, the authors consider education as a decisive condition for the formation of key personality competencies. The issue of the humanization of technical education is very relevant today. The authors believe that the generation of a technogenic type of culture leads to the spiritual impoverishment of the individual. There is a dehumanization of education, which turns into the development of future engineers only professional skills. The authors believe that the restriction of the humanitarian cycle of disciplines in technical universities casts doubt on the possibility of training engineers who combine high professionalism

with well-developed communicative competencies. Particular attention is paid to the place and role of the study of philosophy, which, according to I. Kant, poses its task so that “a person has the courage to live with his own mind.” The authors note that the issue of awareness of oneself as a person, the society in which they live, the values on which relationships between people and children are raised, may arise precisely in the situation if the future engineer is given the opportunity to become acquainted with the philosophy of Platon, Kant or Hegel, with Marx and Heidegger. Most of the students, who are not interested in the issues of the world and the place of the person in it, are the ones who need an explanation of the real state of affairs and those issues that academic philosophy says. The authors reveal the content of the concept of the human factor - that means, first of all, to understand a person, enter the world of his interests, needs, expectations, comprehend many of his actions. , i.e. see his personality. The authors proceed from the fact that the selection of competencies at the moment remains one of the urgent problems of education in the context of a competency-based approach. Accordingly, the purpose of education is related to the formation of key competencies (competencies). It is concluded that the positioning of education (primarily professional) in the field of social meanings depends on the competence content of education.

Keywords: *humanitarian component of technical education, competency-based approach, key personality competencies, communicative competences, the appointment of philosophical knowledge, the reflective nature of critical thinking, polite skepticism*

Гуманитарная составляющая формирования коммуникативных компетенций студентов технического университета

Юрий Кравцов, Константин Богомаз, Днепропетровский государственный технический университет

В статье авторы рассматривают образование в качестве решающего условия формирования ключевых компетенций личности. Вопрос о гуманизации технического образования является очень актуальным на сегодняшний день. Авторы считают, что порождение техногенного типа культуры ведет к духовному оскудению личности. Происходит дегуманизация образования, которая превращается в выработку у будущих инженеров лишь профессиональных умений и навыков. Авторы полагают, что ограничение гуманитарного цикла дисциплин в технических университетах ставит под сомнение возможность подготовки инженеров, у которых высокий профессионализм сочетается с развитыми коммуникативными компетенциями. Особое внимание уделяется месту и роли изучения философии, которая, как полагал И. Кант, ставит своей задачей, чтобы «человек имел мужество жить своим собственным умом». Авторы отмечают, что вопрос осознания себя как человека общества, в котором он живет, ценностей, на которых строятся отношения между людьми, и воспитываются дети, могут возникнуть именно в ситуации, если в будущем инженеру предоставить возможность познакомиться с философией Платона, Канта или Гегеля, с Марксом и Гайдеггером. Большая часть студентов, которых вопрос окружающего мира и места человека в нем не интересуют, как раз и является той аудиторией, которой необходимо разъяснение реального положения вещей и тех вопросов, о которых и говорит академическая философия. Авторы раскрывают содержание понятия «человеческий фактор», которое означает прежде всего понять человека, войти в мир его интересов, потребностей, ожиданий, постичь множество его действий, т. е. увидеть его личность. Авторы исходят из того, что отбор компетенций на сегодняшний момент остаётся одной из актуальных проблем образования в контексте компетентного подхода. Соответственно, и цель образования соотносится с формированием

ключевых компетенций (компетентностей). Делается вывод, что от компетентностного содержания образования зависит позиционирование образования (в первую очередь профессионального) в поле социальных смыслов.

Ключевые слова: гуманитарная составляющая технического образования, компетентностный подход, ключевые компетенции личности, коммуникативные компетенции, назначение философского знания, рефлексивный характер критического мышления, вежливый скептицизм

Постановка проблеми.

У «Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років», у Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що освіта виступає в якості вирішальної умови формування ключових компетенцій особистості. Одним із пріоритетів освітньої політики є докорінне поліпшення системи професійної освіти, спрямоване на підготовку молодих наукових кадрів вищої кваліфікації, вищої школи і економіки країни загалом.

Соціально-економічні умови в Україні вимагають від інженерів, організаторів і керівників виробництва таких якостей, як підприємливість, комунікабельність, готовність адаптуватися до нових умов роботи і регулювати відносини між людьми в процесі спільної діяльності [1]. Фахівцю на виробництві доводиться мати справу з потоками інформації, які йому треба правильно прийняти, переробити і передати, що неможливо зробити без наявності розвинених комунікативних знань, навичок, умінь, способів діяльності, що задаються стосовно визначеного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо до них.

Складні і глибокі процеси поновлення, що відбуваються нині в українському суспільстві, ставлять на чільне місце людську особистість. Значення особистості, людського фактору в системі соціальних, економічних, виробничих, науково-технічних, організаційно-управлінських та інших відносин, у розвитку культури, моральних зв'язків між людьми, у родині, у побуті безперервно зростає в міру розвитку суспільства. Надія на те, що суспільство зацікавлене в розвитку її сил і здібностей, що воно буде заохочувати людей творчих, здатних діяти самостійно, тих, що мають власну думку і сміливо беруть на себе велику відповідальність, не покидає людину і в складних умовах сьогодення, що постійно змінюється.

Аналіз досліджень і публікацій.

У даний час у науці найбільш активно обговорюється питання про комунікативні компетенції в двох контекстах: мовному та психолого-педагогічному. Мовним комуніка-

тивним компетенціям присвятили багато робіт такі науковці: Ю. Габермас, М. Халлідей, Н. Хомський, Дж. Равен, А. Л. Андресва, Л. Ф. Бахман, Р. Х. Белл, І. Л. Бім, Е. В. Васіна, Т. М. Дрідзе, П. Дуайе, Н. О. Епіхіна, Ю. М. Жуков, Ю. Л. Караулов, В. Н. Кашницький, Г. А. Китайгородська, О. Г. Поляков, І. О. Зимня, Л. Л. Шабаліна, А. В. Хуторської, Г. Селевко, О. І. Пометун, Р. Пастушенко, О. В. Овчарук та ін., а сутність розвитку комунікативної компетенції з психолого-педагогічної точки зору визначається лише деякими науковцями, зокрема, такими: Мутовкін О. М., Буртова Н. Б., Сидоренко Г. А. ін. Відзначимо, що в статті за мету не ставиться проводити аналіз понять «компетенція» і «компетентність». Ці дослідження знайшли відображення в численних працях українських і зарубіжних філософів, соціологів, педагогів.

Під «компетенцією» ми будемо розуміти коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом. Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними знаннями і здібностями, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь, ефективно діяти в її межах. Компетентність найчастіше трактується як інтелектуально і особистісно обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, що ґрунтується на знаннях [6], і необхідний для ефективної діяльності в заданій предметній галузі. Відомий російський дослідник А. В. Хуторський диференціє поняття «компетентність» і «компетенції» як загальне і часткове, маючи на увазі під компетенцією деякі відчужені, наперед задані вимоги до освітньої підготовки учня, а під компетентністю – його особистісну якісну характеристику, що вже відбулася [10]. У загальному вигляді компетентність являє собою володіння відповідною компетенцією, тобто сукупністю взаємопов'язаних якостей особистості (знань, розуміння, навичок, відносин), що встановлюються стосовно певного кола предметів і процесів, для продуктивної дії з ними. Компетенції часто розглядаються як усвідомлена людиною здатність (можливість) реалізації знань і умінь для ефективної діяльності в конкретній ситуації, тобто, компетенція – це сплав традиційних знань, умінь і навичок з особистісними особливостями учня, з

його самоусвідомленням, рефлексією в ході пізнавальної діяльності.

Для поділу загального та індивідуального в змісті компетентнісної освіти розрізняють синонімічно використовувані поняття «компетенція» і «компетентність».

Компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів та процесів і необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них. Компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до неї та предмету діяльності.

Мета дослідження зводиться до того, щоб показати що відбір компетенцій, особливо їх гуманітарна складова, на сьогоднішній момент залишається однією з актуальних проблем освіти в контексті компетентнісного походу. Відповідно, і мета освіти співвідноситься з формуванням ключових компетенцій (компетентностей).

Виклад основного матеріалу

Рішення для себе кожною людиною «вічних» проблем передбачає її певну філософську культуру, знання основної філософської проблематики, принципово можливих відповідей на корінні питання буття, знання форм і способів виходу в усі нові й нові сфери реальності, переходу до нових способів діяльності. Безліч побутових проблем поновлення народжені недоліком культури в найширшому розумінні. Філософська культура особи – один із суттєвих компонентів загальної культури людини, одне з безперечних надбань людської особистості.

Особливої актуальності набуває це питання в технічних вузах, де в зв'язку з превалюванням предметів технічного циклу необхідною є професійна комунікативна підготовка, основи якої закладаються на молодших курсах у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Питання про гуманізацію технічної освіти є дуже актуальним на сьогодні. Породження техногенного типу культури веде до духовного зубожіння особистості. Відбувається дегуманізація освіти, яка перетворюється на вироблення у майбутніх інженерів лише професійних умінь і навичок. У зв'язку з цим постає як ніколи гостро питання про розвиток особистості фахівця технічної сфери, в якій високий професіоналізм поєднується з розвиненими комунікативними компетенціями [5, с. 33].

Особливе значення, на наш погляд, у даній ситуації слід приділити світоглядному призначенню курсу філософії, який сьогодні практично виведе-

ний за межі навчального процесу. Наявна сьогодні програма з філософії вимагає від студента заучування багатьох сторонніх точок зору на навколишній світ без постановки питань «Хто Я», «В якій країні я живу?», «Чи можу Я що-небудь змінити?». Однак ці питання можуть виникнути, якщо майбутньому інженеру надати можливість познайомитися з філософією Платона, Канта чи Гегеля, з Марксом і Гайдеггером. Велика частина студентів, яких питання навколишнього світу і місця людини в ньому не цікавлять, як раз і є тією аудиторією, якій необхідно роз'яснення реального стану речей і тих питань, про які і каже академічна філософія. І. Кант основним завданням філософії вважав, щоб «людина мала мужність жити своїм власним розумом». Ті ж, хто проти такого завдання філософії, або не усвідомлюють свій заклик, або хочуть відмовити людині в її прагненні бути людиною.

Сучасна масова культура нав'язує людині паттерне існування, коли людина користується готовими рішеннями і слідує системі паттернів-шаблонів. Людині не треба вибирати, брати на себе відповідальність, за неї вже все визначили, немає потреби замислюватися про те, як слід чинити в тій чи іншій ситуації, оскільки творці масової культури вже визначили «коридори» поведінки, слідує яким людина потрапляє в залежність від Моди, Успіху, Гламуру, Слави, Багатства. Поняття Свободи в даному випадку наскрізь просочене лицемірством. Сучасна людина вже не здатна мислити самостійно, вона з радістю «біжить від свободи» вибору, приймаючи тоталітаризм, коли всі рішення приймаються замість неї. Весь хід історії показує, що причиною фашизму і більшовизму є нездатність людини до самостійного мислення. Єдина зброя проти тоталітаризму – здатна до самостійного мислення Людина. Це людина громадянського суспільства. Сьогодні в Україні немає громадянського суспільства, як втім, не було його і «вчора». Філософські центри в різні історичні часи виникали в Німеччині, Франції, Англії та США. У цих країнах і до цього дня існує стійка філософська традиція і громадянське суспільство, які органічно пов'язані між собою. На жаль, цей зв'язок не в змозі зрозуміти новоявлені «реформатори» у сфері освіти, що намагаються сьогодні захистити інженерів від вивчення філософії, не хочуть формування в Україні громадянського суспільства, і взагалі не зрозуміло, чого вони хочуть.

Не можна заперечувати необхідність творчого підходу в роботі інженера. Як і будь-яка творча людина, він творить у навколишньому світі. І тому йому просто необхідно усвідомлювати своє

місце в цьому світі. У цьому і полягає сенс його творчості, коли, вирішуючи конкретні завдання, він співвідносить ці рішення через «світ в цілому», щоб їх будувати на певній ділянці світу. Вузкий фахівець, за відсутності такого погляду, просто не бачить, що твориться по сусідству з ним, не володіє ситуацією в широкому сенсі, такий фахівець перестає володіти і собою. Питання визначення якості та оцінка дії включені в сферу визначення компетенції: хто робить щось добре чи погано може бути вимірним за визначеними критеріями або стандартами. Сюди ж можна віднести і здатність керувати ситуацією (навіть непередбаченою).

Л. А. Петровська зазначає, що «в найзагальнішому плані компетентність у спілкуванні передбачає розвиток адекватної орієнтації людини в собі самій – у власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, в ситуації і задачі» [8, с. 439]. Комунікативна компетентність формується, перш за все, у діяльності і безпосередньо пов'язана з розвитком особистості. У свою чергу, рівень розвитку особистості впливає на різні сторони спілкування і його ефективність. Умовою нормального, продуктивного, морального зовнішнього спілкування виступає сформована здатність до внутрішнього діалогу [7, с. 106]. У процесі рефлексії та інформація, яка була новою, стає присвоєною і перетворюється у власне знання. Посилити цей «ефект» можна, використовуючи рефлексію для формування професійних та особистісних компетентностей і як одну із стратегій навчання в вузі. У ході діалогу деякі з міркувань опонентів можуть виявитися цілком прийнятними для прийняття в якості своїх власних, інші – викликають потребу в дискусії. У будь-якому випадку ця рефлексія активно сприяє розвитку навичок критичного мислення [4, с. 138].

К. Роджерс характеризує суть рефлексивного навчання як спосіб, який полягає в тому, щоб позначати свої сумніви, спробувати прояснити незрозумілі питання і таким чином наблизитися до сенсу нового досвіду... (цит. за: [3, с. 156]). Відстеження етапів своєї діяльності допомагає студенту усвідомити методологію навчального пізнання. Саме через рефлексивне по своїй природі філософське знання у структуру компетенції входять навички, знання, досвід, контакти, цінності, і, звичайно, координація всіх цих елементів і контроль над всією системою управління процесом загалом.

Утилітарне мислення сучасного суспільства практично обходиться без будь-якого власного погляду. Але, якщо інженер хоче бути людиною широких поглядів, щоб мати власну думку і бути здатним приймати відповідальні рішення, без

філософії йому не обійтися. А вже якщо інженер стає вченим, то і поготів. Та й взагалі інженер ходить не тільки на роботу, але і на вибори, читає не тільки креслення, але і газети. Як він поставиться до прочитаного?

Комунікативна компетенція майбутнього інженера – це готовність і здатність до взаємодії, вербальної і невербальної (міміка, мова тіла), з іншими людьми, вона є найважливішою якістю, необхідною фахівцям у всіх сферах життя [4, с. 33–34]. Межі поняття компетенції є динамічними. Зміна кордонів залежить від того, який аспект компетенції буде виокремлений дослідником. Англійська школа компетенцій спрямована на вивчення характеристик діяльності і їх виконання, тоді як американська концентрується на людях, що цю діяльність виконують. Наприклад, педагог, завданням якого буде розвиток компетенцій у студентів, скоріше буде загострювати увагу на тому, чи можливо навчити компетенції, тоді як співробітник кадрового агентства більше цікавиться тим, як оцінити наявний рівень компетенцій у кандидатів.

Конкурентоспроможність на сучасному ринку праці, де, за підрахунком фахівців компанії IBM, людина змінює свою спеціальність не менше семи разів за час професійної кар'єри, багато в чому залежить від її здатності набувати і розвивати вміння, навички або компетентності, які можуть застосовуватися або трансформуватися стосовно цілої низки життєвих ситуацій. Категорія «компетенції» є наслідком нової економіки і нового підходу до людських ресурсів. Вона виникла з потреб в адаптації людини до занадто мінливих умов у сучасному світі лавиноподібного накопичення інформації і старіння отриманих раніше знань. Компетентний фахівець є індивідуальністю, самостійністю, що володіє здатністю усвідомлювати і рефлексувати власні дії, зіставляти, оцінювати себе, проектувати майбутнє [2, с. 23–29].

Традиційна, орієнтована на педагога система освіти не вчить думати самостійно, коли відповідальність за результат навчання покладається не лише на учителя, а в першу чергу на учня, який навчається вільно висловлювати власну позицію на уроці, співпрацюючи з однокласниками в команді, дбає за результат у процесі навчання [6, с. 19].

Ми вважаємо, що одна з основних цілей вищої освіти – виховати студента критично мислячим і здатним до аналізу. Це «мислення оціночне, рефлексивне, не відкрите мислення, що не приймає догм, що розвивається шляхом накладення нової інформації на особистий життєвий досвід» [5, с. 45]. Критичне мислення більшою мірою займається

твердженнями та їх обґрунтуванням, інтерпретацією і застосуванням. Специфіка критичного мислення дуже точно була відзначена американським педагогом Чарльзом Темплом: «Думати критично означає проявляти допитливість і використовувати дослідницькі методи: ставити перед собою питання і здійснювати планомірний пошук відповідей. Критичне мислення передбачає ввічливий скептицизм, сумнів в загальноприйнятих істинах, постійне питання: "А що, якщо?" Критичне мислення не є окремий навик або вміння, а поєднання багатьох умінь» [9, с. 39].

Висновки.

Сенс творчості інженера полягає в тому, коли, вирішуючи конкретні завдання, він співвідносить ці рішення через «світ в цілому», щоб їх будувати на певній ділянці світу. Вузський фахівець, за відсутності такого погляду, просто не бачить, що твориться по сусідству з ним, не володіє ситуацією в широкому сенсі, такий фахівець перестає володіти і собою. Людина, яка має власний погляд, тобто особистість, є для держави аномалією. Таким чином, складається парадоксальна ситуація, коли нинішній студент – майбутній інженер, змушений відмовитися від бажання бути особистістю. Цілком зрозуміло, що сучасний молодий інженер – це не тільки фахівець у своїй галузі, а й людина, що живе в інших галузях. Якщо він хоче бути людиною широких поглядів, щоб мати власну думку і бути здатним приймати відповідальні рішення, без філософії йому не обійтися. Питання визначення якості та оцінка дії включені в сферу визначен-

ня компетенції: хто робить щось добре чи погано може бути вимірним за визначеними критеріями або стандартами.

На наш погляд, слід ще раз зазначити, що питання усвідомлення себе як людини, суспільства в якому він живе, цінностей, на яких будуються відносини між людьми, і виховуються діти, можуть виникнути саме в ситуації, якщо майбутньому інженеру надати можливість познайомитися з філософією Платона, Канта чи Гегеля, з Марксом і Гайдеггером. Велика частина студентів, яких питання навколишнього світу і місця людини в ньому не цікавлять, як раз і є тією аудиторією, якій необхідно роз'яснення реального стану речей і тих питань, про які і каже академічна філософія. І Кант основним завданням філософії вважав, щоб «людина мала мужність жити своїм власним розумом». Ті ж, хто проти такого завдання філософії, або усвідомлюють свій заклик, або хочуть відмовити людині в її прагненні бути людиною.

Таким чином, вищим пріоритетом в освіті стає не стільки надбання учнями і студентами великої суми знань, скільки розвиток у них інтелектуального і творчого потенціалу, що дозволяє в подальшому продукувати нове знання. У межах викладання соціально-філософських дисциплін в якості компоненту навчального процесу існує унікальна можливість формування відповідних новому освітньому стандарту компетенцій учнів. Комунікативна компетентність має на увазі готовність гнучко і швидко застосовувати знання і досвід в ситуаціях спілкування, зокрема нестандартних.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Бабіна С. І. Актуальні проблеми викладання філософії у технічному університеті. *Вплив суспільних наук на процес розвитку суспільства: можливе і реальне* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 6–7 березня 2020 року). Київ: ГО «Київська наукова суспільствознавча організація», 2020. 92 с.
2. Головкин Н. В. Абдуктивный вывод и критическое мышление: к постановке проблемы. *Философия образования*. 2008. № 1 (22). С. 23–29.
3. Гусинский Э. Н., Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования. Москва : Логос, 2000. 224 с.
4. Загашев И. О., Заир-Бек С. И. Критическое мышление: технология развития. Санкт-Петербург : Альянс «Дельта», 2003. 284 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. URL : <http://aspirant.rggu.ru/article.html?id=50758>.
6. Нова українська школа: Основи стандарту освіти / ред. кол.: Лілія Гриневич, Віктор Бриндза, Ніна Деметієвська, Роман Шиян (координатор проекту) [та ін.]. Львів, 2016. 64 с.
7. Онищик В. М. Аксиологические основания коммуникативной компетентности студентов вуза. *Философия образования*. 2008. № 2 (23). С. 101–107.
8. Петровская Л. А. Развитие компетентностного общения как одно из направлений оказания психологической помощи / под ред. А. Л. Свенцицкого. *Социальная психология в трудах отечественных психологов*. Санкт-Петербург : Питер, 2000. С. 438–453.
9. Темпл Ч. Развитие критического мышления через чтение и письмо в системе высшего образования: стратегии для использования в любых предметных областях : проект РКМЧП. Нью-Йорк : Институт «Открытое Общество», 2002. 46 с.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. *Интернет-журнал «Эйдос»*. 2002. 23 апр. URL: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

REFERENCES

1. Babina, S. I. (2020). Aktualjni problemy vykladannja filosofiji u tekhnichnomu universyteti [Actual Problems of Teaching Philosophy at a Technical University] Proceedings of the International Scientific and Practical Conference: *Vplyv suspilnykh nauk na process rozvytku suspilstva: mozhyve i realjne – The influence of social sciences on the process of social development: possible and real.* (pp. 9–11) Kyiv: GO «Kyivs'ka naukova suspil'stoznavcha organizaciya» [in Ukrainian].
2. Golovko, N. V. (2008). Abduktivnyj vyvod i kriticheskoe myshlenie: k postanovke problem [Abductive conclusion and critical thinking: to the problem statement]. *Filosofija obrazovaniya – Philosophy of education*, 1(22), 23–29 [in Russian].
3. Gusinskij, Je. N., & Turchaninova, Ju. I. (2000). *Vvedenie v filosofiju obrazovaniya. [Introduction to philosophy of education]. Moscow: "Logos" [in Russian].*
4. Zagashev, I. O., & Zair-Bek, S. I. (2003) *Kriticheskoe myshlenie: tehnologija razvitija. [Critical Thinking: Technology Development].* SantPetesburg: Al'jans "Del'ta" [in Russian].
5. Zimniaia, I. A. (2008). *Kliuchevye kompetencii – novaja paradigma rezultata obrazovaniia [Key competencies are a new paradigm of the result of education].* Retrieved from <http://aspirant.rggu.ru/article.html?id=50758> [in Russian].
6. Ghrynevych, L., Bryndza, V., Dementijevsjka, N., & Shyjan, R. (2016). *Nova ukrajinsjka shkola: Osnovy standartu osvity [New Ukrainian School: Osnovy standartu osvity].* Ljviv [in Ukrainian].
7. Onishchik, V. M. (2008). Aksiologicheskie osnovaniia kommunikativnoi kompetentnosti studentov vuza [Axiological basis of communicative competence university students]. *Filosofia obrazovaniia – Philosophy of education*, 2 (23), 101–107 [in Russian].
8. Petrovskaia, L. A. (2000). Razvitie kompetentnostnogo obshcheniia kak odno iz napravlenii okazaniia psikhologicheskoi pomoshchi [The development of competency-based communication as one of the areas psychological assistant]. *Sotsialnaia psikhologija v trudakh otechestvennykh psikhologov – Social psychology in the works of domestic psychologists.* (pp. 438–453). Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
9. Templ, Ch. (2002). *Razvitie kriticheskogo myshleniia cherez chtenie i pismo v sisteme vysshego obrazovaniia: strategii dlia ispolzovaniia v liubykh predmetnykh oblastiakh [The development of critical thinking through reading and writing in higher education: strategies for use in any subject area]:* Proekt RKMChP. New York: Institut "Otkrytoe Obschestvo".
10. Khutorskoi, A. V. (2002). Kliuchevye kompetencii i obrazovatelnye standarty [Key competencies and educational standards]. *Internet-zhurnal «Eidos» – Eidos Online Magazine.* Retrieved from <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

Кравцов Юрій Сергійович

Доктор філософських наук, професор
Дніпровський державний технічний університет
51900, м. Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2

Email: kravtsovyuri0@gmail.com

Kravtsov Yuriy

Doctor of Philosophical Sciences, Full Prof.
Dniprovsky State Technical University
2, Dniprobudivska St., Kam'ianske, 51900, Ukraine

ORCID: 0000–0003–4968–9112

Богомаз Константин Юхимович

Доктор історичних наук, професор
Дніпровський державний технічний університет
51900, м. Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2

Email: socis@i.ua

Bogomaz Konstantin

Doctor of Historical Sciences, Full Prof.
Dniprovsky State Technical University
2, Dniprobudivska St., Kam'ianske, 51900, Ukraine

ORCID: 0000–0002–3092–9457

Цитування: Кравцов Ю. С., Богомаз К. Ю. Гуманітарна складова формування комунікативних компетенцій студентів технічного університету. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. Т. 23, № 4. С. 6–12.

Citation: Kravtsov, Yu.S. & Bogomaz K. Yu. (2020). Humanitarna skladova formuvannia komunikativnykh kompetentsii studentiv tekhnichnoho universytetu [Humanitarian component of formation of communicative competences of students of technical university]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (4), 6–12.

Стаття надійшла / Article arrived: 03.03.2020